

SOBİCEVİ

(ö. 1161/1748)

Arapça sarf ve nahiv kitaplarıyla edebiyata dair bazı eserlere yazdığı şerhlerle tanınan Osmanlı âlimi.

Eskiden Aydın vilâyetine bağlı kaza merkezi iken günümüze Koçarlı ilçesine bağlı bir köy olan Sobuca'da (Sobice) doğdu. Aydınî ve Rûmî nisbeleriyle de anılır. Adı kendi eserlerinin bazı nüshalarında Mehmed b. Ahmed, bazılarında ise Mehmed b. Mehmed b. Ahmed şeklinde geçer. Tahsili ve yaptığı görevler hakkında bilgi yoktur. Dil, edebiyat ve mantık konularında Osmanlı medreselerinde okutulan kitaplar üzerine yaptığı çalışmalarıyla meşhur olup eserlerinin birçok nüshası vardır. *Fethu'l-esrâr*'ın 1148 (1735-36) tarihli bir nüshasındaki kayıtlardan (Süleymaniye Ktp., Kasıdecizâde Süleyman Sırrı, nr. 607, vr. 1, 168), bu esere bir ta'likat yazdığı anlaşılan ve daha çok *İzhârü'l-esrâr, el-Kâfiye el-'Avâmîl*'in i'rablarına dair eserleriyle tanınan Zeynîzâde Hüseyin Efendi ile bu nüshayı istinsah eden Abdullah b. Hac Mehmed'in Sobicevî'nin öğrencileri olduğu anlaşılmaktadır. Bursalı Mehmed Tâhir, Sobicevî'nin çağdaşı Karabaşzâde Ahmed İzmîrî'nin (ö. 1198/1784) siyer ve terâcime dair eserine atıfta bulunarak verdiği bilgiler çerçevesinde Sobicevî'nin Sobuca'ya birkaç kilometre mesafedeki Dedeköy'de medfun olduğunu ve mezar taşında, "Ziyaretten murâd olan duâdır / Bugün bana ise yarın sanadır" beytiyle 1161 (1748) tarihinin yer aldığını (*Aydın Vilâyetine Mensup Meşâyih*, s. 65; *Osmanlı Müellifleri*'ndeki [I, 343] 1261 tarihi baskı hatası olmalıdır), diğer bir yerde ise 1141'de (1728) öldüğünü kaydeder (*Osmanlı Müellifleri*, I, 255). İsmâil Paşa, Sobicevî'nin vefat yılı olarak bu iki tarihten başka (*İzâhu'l-meknûn*, II, 158; *Hediyetü'l-'ârifîn*, II, 327) 1172 (1758-59) yılını da zikreder (*İzâhu'l-meknûn*, I, 96; *Hediyetü'l-'ârifîn*, II, 332). Ancak bunlardan 1141 yılı *Fethu'l-esrâr*'ın müellif hattı nüshasındaki telifle (İzzet Koyunoğlu Müzesi Ktp., nr. 1161) diğer bazı nüshalarındaki istinsah tarihi (Süleymaniye Ktp., Hafîd Efendi, nr. 391; Lâleli, nr. 3263), 1172 ise iki nüshasındaki (Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa, nr. 70; Yazma Bağışlar, nr. 1206) istinsah tarihidir.

Eserleri. 1. *Fethu'l-esrâr fi Kitâbi'l-İzhâr*. Birgivi'nin nahve dair *İzhârü'l-esrâr*'ı üzerine yapılan bir şerh olup 1141'de (1728)

tamamlanmıştır. *İzhâr*'a dair yazılan diğer şerhlere nisbetle orta hacimde bir çalışma olan ve günümüze birçok yazması ulaşan eserin müellif hattı nüshası Konya İzzet Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (nr. 1161). Ayrıca Süleymaniye Kütüphanesi'nde 1141, 1145, 1148 istinsah tarihini taşıyan nüshaları vardır (Hafîd Efendi, nr. 391; Lâleli, nr. 3263; Kasıdecizâde Süleyman Sırrı, nr. 607, 608). Birgivi'nin metnini açıklarken bazan yeni örnekler ekleyen ve onun misallerini tamamlayan Sobicevî gereksiz ayrıntılara yer vermemiş, zaman zaman kendi görüşlerini de zikretmiştir. Eser ayrıca basılmıştır (İstanbul 1326). 2. *Mirşâdü'l-hâdi 'ale'l-Hevâdi*. Nüreddin Hamza b. Turgut Aydınî'nin, Hatîb el-Kazvî'nin *Telhîşü'l-Miftâh*'ını ihtisar ettiği *el-Mesâlik*'e yine kendisinin yazdığı *el-Hevâdi* adlı şerhin hâşiyesidir (İÜ Ktp., AY, nr. 3670, müellif hattı; Burdur İl Halk Ktp., nr. 1753; Giresun İl Halk Ktp., nr. 1229/3; Köprülü Ktp., Mehmed Âsım Bey, nr. 501; İzmir Millî Ktp., nr. 1165; Samsun Gazi Ktp., nr. 116; Süleymaniye Ktp., Serez, nr. 2455, 4520; Fâtih, nr. 4578; Vehbi Efendi, nr. 1814). 3. *Keşfü'l-'inâye fi mesâ'ili'l-Kifâye*. Birgivi'nin sarfa dair *Kifâyetü'l-mübtedî* adlı eserinin şerhidir (Âtıf Efendi Ktp., Âtıf Efendi, nr. 2631; Antalya Elmalı İlçe Halk Ktp., nr. 2745; MÜ İlahiyat Fakültesi Ktp., Yazmalar, nr. 527). 4. *Şerhu'l-Mağsûd*. Osmanlı medreselerinde okutulan sarfa dair metnin şerhidir (Konya Yûsuf Ağa Ktp., nr. 9829, 9905; Kütahtaya Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Ktp., nr. 709/3). 5. *Mefhûm-ı İsâgûcî*. Esirüddin el-Ebherî'nin *İsâgûcî* adlı mantık kitabına yazılan Türkçe bir şerhtir (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 4759, vr. 57-70). 6. *Mefhûm-ı Risâle-i Alâka*. Mahmûd b. Abdullah Antâkî'nin mecaz alâkalarına dair risâlesi için kaleme alınan Türkçe bir şerhtir (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 5885/1, Fâtih, nr. 3239/3, 4755/1; Köprülü Ktp., Mehmed Âsım Bey, nr. 523/2; İzmir Millî Ktp., nr. 132). 7. *Mefhûm-ı Risâle-i Ferîde*. Ebû'l-Kâsim es-Semerkindî'nin *el-Ferîde fi'l-isti'âre ve'l-mecâz* adlı eseri üzerine yapılmış Türkçe bir şerhtir (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 3239, 4755; Âşır Efendi, nr. 800; A. Tekelioğlu, nr. 891). 8. *Mefhûm-ı Velediyeye*. Saçaklızâde Mehmed Efendi'nin münazara ilmine dair *er-Risâletü'l-Velediyeye* adlı eserinin Türkçe şerhidir (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 4756). 9. *Risâletü'l-İstifâre* (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 4720, vr. 4-10; Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, nr. 5545; Konya Akşehir İlçe Halk Ktp., nr. 476). Bu eser üzerine Ka-

ratepli Hüseyin b. Mustafa Aydınî bir şerh yazmıştır (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 4720, vr. 21^a-79^b).

BİBLİYOGRAFYA :

Keşfü'z-zunûn, I, 478; Bursalı Mehmed Tâhir, *Aydın Vilâyetine Mensub Meşâyih, Ulemâ, Şuarâ, Müverrihin ve Etbbânın Terâcim-i Ahvâlî*, İzmir 1324, s. 65; a.mlf., *Osmanlı Müellifleri*, I, 255, 343; Asaf Gökbel – Hikmet Şölen, *Aydın İli Tarihi*, İstanbul 1936, I, 111; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 657; *İzâhu'l-meknûn*, I, 96; II, 158; *Hediyetü'l-'ârifîn*, II, 327, 332; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, VIII, 269; XI, 182; Ahmet Turan Arslan, *İmam Birgivi: Hayatı, Eserleri ve Arapça Tedrîsâtındaki Yeri*, İstanbul 1992, s. 143, 166; *Mu'cemü't-târihi't-türâsi'l-İslâmî fi mektebâti'l-'âlem* (haz. Ali Rıza Karabulut – Ahmet Turan Karabulut), Kayseri, ts. (Mektebe Yayınları), V, 3050; *Mu'cemü'l-mahtûâtü'l-mevcûde fi mektebâti İstânbul ve Ânâtûlî* (haz. Ali Rıza Karabulut), [basıkı yeri ve tarihi yok], III, 1318-1319.

MUSTAFA ÖNCÜ

SOFA KÖŞKÜ

Topkapı Sarayı'nın dördüncü avlusunda XVIII. yüzyıla ait köşk (bk. TOPKAPI SARAYI).

SOFTA

Osmanlılar'da medrese talebeleri için kullanılan bir terim.

Farsça'da "yanmış, tutuşmuş" anlamına gelen *sûhte* kelimesi, Osmanlı devrinde medrese öğrencileri için onların ilim aşkıyla yanmış tutuşmuş olmalarına izâfeten kullanılmıştır. Bu terim zamanla *softa* şeklini almıştır. *Softa* kelimesi, Osmanlılar'da XVI. yüzyılda kullanılmaya başlanmış olup (BA, MD, nr. 3, hk. 17) imparatorluğu sonuna kadar devam etmiştir (*Mir'ât-ı Hakikat*, s. 92-93).

Osmanlı eğitiminde sıbyan mektebini bitiren bir talebe on iki-on beş yaşlarında iken medreseye girerek *softa* olur ve medrese öğrenimi başlardı. *Softalar* "mukaddimât-ı ulûm" (mebânî-i ulûm) denilen Arapça sarf, nahiv, mantık ve âdâbü'l-bahs gibi muhtasarat derslerini okuduktan sonra müderristen aldıkları başarı belgesiyle (temesûk) bir üst medreseye devam ederlerdi. Bundan sonra sırasıyla *hâşiye-i Tecrid*, *miftâh*, kırklı ve ellili (hâriç ve dâhil) medreselerdeki öğrenimlerini üç yıl gibi bir sürede tamamlayınca Sahn-ı Semân Medresesi'ne girerek dânişmend olurlardı. *Tecrûbe* sahibi dânişmendler (mu'îd) aynı zamanda *softalara* ders okuturdu.

Softaların tahsil gördükleri medreseler orta dereceli öğretim kurumlarıydı ve bun-